

een groote slang aan. Apollo schonk Mercurius den staf met een slang omkronkelend, die door magische krachten voorspoed geven kon. De slang was ook dikwijls levenssymbool, maar vooral was zij draagster der wijsheid. Met Apollo en Athene stond de slang in relatie en gnostieken personificeerden de goddelijke wijsheid onder de gedaante eenen slang. Bij de Hindoes verschijnt de slang in de Vishnuverering en Siwa wordt als slangenkoning verheerlijkt. Het Phoenicisch alfabet werd afgeleid van de godheid Taant of Thoth, welker slangen-symbool Tet was en Philo Judaeus leidde de Phoenicische letterleekers af van de vormen en bewegingen der slangen. In de lucht overgebracht werd de slang met den zonnecultus in verband gebracht, zoodat de astraal-mythologie rijk is aan slangen-voorstellingen.

Toch moet hierbij in het oog worden gehouden, dat de wijze, waarop de mythologische, poëtische visie de slang opneemt en verwerkt, secundair is. Het primaire element is niet de mythologische voorstelling, maar de werkelijke slang, zoodat deze voor het volksbewustzijn verscheen. Het uitgangspunt is het slangen-beest zelf geweest voor alle voorstellingen, die er mee verbonden werden. En als wij Genesis 3:1 lezen, dan zal het duidelijk zijn, dat aan den gewijden schrijver daarbij voor den geest stond de slangen-voorstelling gelijk hij deze in de traditie der eeuwen vond. Hij bedoelde dus te spreken over het slangen-beest zoodat dit in het volksgeloof en in de naar ons oordeel superstitieuze practijken van het volksgeloof voorkwam.

Natuurlijk zijn deze spatieeringen van ons. Daarin vooral wordt het standpunt van Prof. Visscher scherp belicht.

Men vindt hierin zulke krasse uitspraken als men van hem niet zou hebben verwacht.

De zoogenaamde „Religionsgeschichtler" zullen hierbij aanmoedigend hem toeknikken. Wij als Gereformeerden kunnen hierover niet anders dan het hoofd schudden.

Zeker, hij gaat niet zoover als de „Religionsgeschichtler", d.z. de mannen, die leeren, dat er een evolutie bestaat in de godsdiensten en dat uit deze evolutie ook „de godsdienst" van Israël, waarvan voor hen het Oude Testament de oorkonde is, is voortgekomen.

Leggen deze op de mythologische voorstellingen klem, prof. Visscher acht deze secundair. Die komen voor hem pas in de tweede plaats in aanmerking. Alleen mag gevraagd: Komt haar zelfs die tweede plaats wel toe? Mag worden aangenomen, dat zij eenig licht op de Schrift werpen? Prof. Visscher meent, gelijk uit zijn boek herhaaldelijk blijkt van wel. Wij daarentegen meenen, dat hij daardoor aan de „Religionsgeschichtler" toegeeft, wat hij niet toegeven mag.

Vooris laat hij op het boven aangehaalde onmiddellijk volgen dat Mozes zich op een ander standpunt plaatst dan de algemeen gangbare voorstelling van de slang. De algemeen gangbare voorstelling was, dat de slang, of gelijk prof. Visscher haar noemt, het slangenbeest de incarnatie was van zegenbrengende goddelijke grootheden. Mozes zag er echter in de incarnatie eenen daemoneische macht.

Op die wijze echter wordt aan de slang slechts een tegenovergestelde incarnatie gegeven.

Maar het uitgangspunt blijft er hetzelfde om, gelijk prof. Visscher ook zelf bekent: Het uitgangspunt is het slangenbeest zelf geweest voor alle voorstellingen, die er mee verbonden werden.

Het was dan ook Mozes' bedoeling niet om alleen de Paradijslang als zulk een incarnatie te beschouwen. Neen, zijn protest gold de slang in het algemeen. Hij toekent in Genesis 3 verzet aan tegen de slangverering.

Voor zijn bewustzijn was dus elke slang de incarnatie van een boze macht.

Maar is daarmee het specifieke in het Paradijsverhaal omtrent de slang niet prijsgegeven?

Voor ons besef doet dit, al verzekert prof. Visscher van niet, aan de historiciteit van het Paradijsverhaal te kort.

Want ongerepte historiciteit in deze stuit voor ons in, dat hier een „enmalig" feit, een feit dat slechts in het Paradijs plaats greep, wordt beschreven.

Alleen in het Paradijs bediende Satan zich van de slang als instrument.

Indien aan alle slangen de daemoneische macht inherent (inblijvend) is, wordt het specifieke in het Paradijsverhaal overboord geworpen.

Dan is er daar met die slang niets bijzonders gebeurd.

Ja maar, zal wellicht prof. Visscher tegenwerpen, ikzelf deel die beschouwing van de slang niet. Dat is de beschouwing van Mozes, niet van mij.

Hierop schijnt te wijzen, wat hij op blz. 116 schrijft: „Hoe de slang ook moge geweest zijn, voor Mozes' bewustzijn was zij een onrein diert, de incarnatie van een daemon, waaraan de mensch geen zegenrijke gaven, maar zijn vloek dankte. En zoo verkondigt hij dus, hoe dwaas zij doen, die de slang als een zegenrijke godheid aanbidden".

Hoe de slang ook moge geweest zijn.... Dit laat prof. Visscher dus in het midden.

Hij weet alleen, dat zij voor Mozes' bewustzijn een onrein diert was.

Hier wordt alzoo de mogelijkheid open gelaten, dat de slang anders was, dan zij voor Mozes' bewustzijn was.

Maar zoo brengt prof. Visscher zichzelf eerst recht in het gedrang.

Immers, wij hebben, zoo leert hij, bij de uitlegging der Schrift alleen te vragen naar de bedoeling der schrijvers.

Een zin, die daarboven uitgaat, erkent hij niet.

Maar als dan naar Mozes' bedoelen de slang een incarnatie is van een daemon en dit dus de eenige zin der Schrift is, dan mag prof. Visscher niet in het midden laten: hoe de slang ook moge geweest zijn.

Op zijn standpunt staat hij dan kritisch tegenover Mozes, dat is tegenover de Schrift.

Door een andere mening te stellen of te oordelen tegenover die van Mozes, tast hij, indien zijn beschouwing juist is, de autoriteit der Heilige Schrift aan. Dit bedoelt hij natuurlijk niet. Maar hieruit ziet men, hoe diep hij zichzelf in het moeras werkt. In plaats van het Paradijsprobleem op te lossen, maakt hij het nog problematischer.

Misschien heeft hij tegen deze redeneering nog de volgende bedenking: hij houdt er geen rekening mee, dat er een groot verschil bestaat tusschen de visie van de Oosterlingen, waartoe ook Mozes behoorde en die van ons Westerlingen. Hij zegt op blz. 82: „De gewijde schrijver handelt over het slangen-beest, maar niet zoodat wij dit diert beschouwen, want dan zou geen zijner tijdgenooten hem begrepen hebben, noch ook velen uit later eeuwen, maar over de slang, zoodat dit diert bestond in de voorstelling-wereld zijner omgeving".

Nu wordt er met dat verschil tusschen Oostersche en Westersche bewustzijn tegenwoordig erg veel geschermd. Wij kunnen hierop in het vervolg nog wel terug.

Maar dit zal prof. Visscher ons toch moeten toestemmen: dat verschil kan nooit leiden tot het aannemen van tweeërlei waarheid, een Oostersche en een Westersche waarheid.

Welnu, wat is dan de eigenlijke waarheid omtrent de slang in het Paradijs?

Indien hij die slang uitspelt uit het hijkomstige van de Oostersche voorstellingswereld, wat blijft er dan van haar over?

Wat hebben wij naar prof. Visschers gevoelen onder de Paradijslang te verstaan?

Daarop is hij het antwoord schuldig gebleven.

Dat is heel jammer.

Want wij kunnen toch niet volstaan met een Oostersche omhulsel van de waarheid.

Wij moeten vat hebben aan de waarheid zelf. Prof. Visscher brengt het niet verder dan de Oostersche inkleeding. Al gebruikt hij zelf dien term niet, daarop komt het toch neer.

Voor dat zich verschuilen achter Oostersche inkleeding zijn wij huiverig.

Hoeveel onscriptuurlijke theorieën hebben zich daarmee niet gedeelt!

Waarlijk, prof. Visscher zou ons aan zich verplichten, indien hij op dit punt eenig licht ontstak.

De laatste encycleek van den Paus.

II.

Rome staat innerlijk zwakker tegenover de eenheidsbeweging dan wij, zoo zeiden we.

Wij weten dat aan haar leer van de natuurlijke theologie.

Zij toch neemt naast de „bovennatuurlijke" theologie een „natuurlijke" aan, waartoe ieder mensch, of hij genade bezit of niet kan komen.

Deze natuurlijke theologie behoeft niet geloofd, maar kan zelfs bewezen worden.

De kennis van God in de natuurlijke religie sluit noodzakelijk in zich: de kennis van Hem als het ééne, vrije persoonlijke wezen. Oorsprong en Doel der schepping, Zijn gerechtigheid, voorzienigheid en vergelding. Daarbij heeft de natuurlijke liefde tot God tot noodzakelijke vooronderstellingen: de leer van de geestelijkheid, vrijheid, toerekenbaarheid, onsterfelijkheid van den mensch, alsook de kennis der wezenlijke plichten jegens God, zichzelf en de gemeenschap.

Wel wordt daardoor niet beweerd, dat zulk een rederegelig ergens, zuiver bestaat, maar de religie op zichzelf mag toch niet noodzakelijk als bovennatuurlijke en gepenbaarde religie worden aanvaard. (vgl. F. Hettinger, Lehrbuch der Fundamentaltheologie, 3te Aufl. 1913 blz. 111, 115).

Buiten de bijzondere openbaring om kan volgens Rome niet weinig aangaande God en den mensch worden gekend. Het laat er zich op voorstaan, dat het ten deze een ruimer standpunt inneemt dan het orthodox Protestantisme.

In de Roomsche apologetiek wordt dan ook deze natuurlijke theologie als basis gekozen.

Rome voelt zich daarin één met veel menschen buiten haar veste.

En indien de kerkmuren niet in den weg stonden, zou in den strijd tegen materialisme en atheïsme een eenheidsbeweging op breiden grondslag haar niet onmogelijk zijn.

Wat juist belet Rome de kwestie zuiver te stellen.

Als men vraagt, waarmede zij zich boven de natuurlijke theologie nog tevreden stelt, herleidt zij dit voor de „leeken" tot een minimum: het onderhouden van de kerkelijke plichten en de „fides implicita", d.w.z. het geloof, dat tot inhoud heeft, dat men onvoorwaardelijk gelooft, wat de kerk gelooft, zonder dat men nu precies hoeft te weten, wat alzoo de kerk gelooft.

In Roomsche landen is dan ook onder het volk de kennis van de bijzondere openbaring zeer gering.

Van dien kant bekeken is de eenheid in de Roomsche kerk meer een eenheid op een grondslag, die velen buiten haar, zonder geloofigen te zijn, feitelijk erkennen.

En nu kan Rome wel volhouden, dat de eenheid in den „clerus" en niet in de „leeken" moet worden gezocht, doch op iemand, die de Roomsche kerk als één geheel neemt, maakt dit geen indruk. Vandaar ook, dat materieel in de Roomsche kerk verschillende stroomingen vertegenwoordigd zijn.

Zij is ten slotte zelf een eenheidsbeweging op deze konditie, dat men zich voor het gezag van den Heiligen Stoel buigt.

Daarop legt de Paus in het slot van zijn zend-schrijven den vollen nadruk.

Daar leest men:

Immers, wij het mystieke lichaam van Christus, n.l. de Kerk, één is en saamgevoegd en saamverbonden, gelijk zijn fysiek lichaam, is het ongerijmd en dwaas te zeggen, dat het mystieke lichaam kan bestaan uit een elkaar gerukte en verspreide ledematen, alwie dus niet daarmede verbonden is, is niet zijn lidmaat en is niet vereenigd met het hoofd, Christus.

Alzoo tot deze ééne Kerk van Christus behoort niemand en in haar volhardt niemand, tenzij hij het gezag en de macht van Petrus en diens wetlige opvolgers in geloofzaamheid erkent en aanvaardt. Immers hebben niet de voorvaders van hen, die verstrikt zijn in dwalingen van Photius, en der hervormers, in den Bisschop van Rome den Oppersten Heiler der zielen? Zij hebben, helaas, het onderlijk huis verlaten, dat daarom echter nog niet is ingestort en vergaan, daar het immers gesteund werd door Gods hulp, mogen zij dan tot hun aller Vader terugkeeren, die de beledigingen, den Apostolischen Stoel vroeger aangedaan, vergeten heeft en hen met liefde zal ontvangen. Want indien zij, zoodat zij herhaaldelijk beweren, met Ons en de onzen één willen zijn, waarom haasten zij zich dan niet terug te keeren tot de Kerk, „de moeder en leermeesteres van alle geloofigen"? Laten zij ook luisteren naar Lacinianus, die hun toeroept: „Alleen de Katholieke Kerk is de draagster van den waren godsdienst. Hier ontspringt de fontein der waarheid, hier is het huis des geloofs, hier is de tempel Gods, indien iemand hier niet binnentreedt, of er uitgaat, staat hij buiten de hoop des levens en des heils. Laat niemand zich verblijden door een hardnekkigen woordenstrijd; liet gaat hier immers om het leven en het heil; indien men daarvoor niet zorgvuldig en ijverig werkt, gaan zij verloren en verdwijnen zij."

Mogen dan tot den Apostolischen Stoel, in deze stad gevestigd, en geheiligd door het bloed van Petrus en Paulus, de Prinsen der Apostelen, mogen tot dezen Stoel, die de „wortel en de stam is der Katholieke Kerk", alle afgescheiden zonen naderen; echter niet in de meening en de verwachting, dat de „Kerk van den levenden God, de zuil en de steun der waarheid" de zuiverheid van het geloof zal prijsgeven en hun dwalingen zal dulden, maar integendeel met het doel, zich aan het leergezag en het bestuur der Kerk te onderwerpen.

Moge het Ons gegeven zijn, wat onzen latrijken voorgangers niet was weggelooft: dat Wij Onze zonen, door een rampzalige oneenigheid thans van Ons gescheiden, aan Ons Vaderhart mogen drakken.

Moge onze God en Zaligmaker, „Die wil, dat alle menschen zalig worden en tot de kennis der waarheid komen" Onze dringende bede verhooren en alle dwalenden tot de eenheid der Kerk roepen.

En in deze zoo ernstige zaak roepen Wij de voorspraak in van de Gelukkigste Maagd Maria, de Moeder der Goddelijke genade, de overwinnares van alle ketterijen en de hulp der christenen, en willen Wij, dat hare hulpe worde afgesmeekt, opdat zij voor Ons verkrige, dat ten spoedigste voor Ons moge aanbreeken de dag, waarnaar Wij zoo vurig verlangen, waarop alle menschen zullen luisteren naar de stem van Haar Zoon, „bewarend de eenheid der Geestes in den band des vredes".

Gij begrijpt, Kerkbiedwaardige Broeders, dat dit ons groote verlangen is, en hoe wij begeeren, dat Onze zonen dit zullen weten, niet alleen zij, die tot de Katholieke Kerk behooren, maar ook zij, die van ons gescheiden zijn: n.l. als zij in nederig gebed het licht van boven afsmeeken, dan zullen zij ongetwijfeld de ééne en ware Kerk van Jesus Christus leeren kennen en ten slotte tot haar toetreden door een volmaakte liefde met ons vereend.

Ook de middenmoot van de Encycleek is niet van belang onthoofd.

Daarover in een volgend artikel.

HEPP

LITERATUUR EN KUNST.

Struvels' „Werkmensen".

II.

In het vorige artikel hebben we het karakter van Struvels' psychologie beschouwd, als noodzakelijke inleiding op de bespreking van den bundel „Werkmensen", die nu aan de orde komt. De bundel bevat, we zeiden het reeds, drie schet-

sen. De
Het leven
is, naar
kening v
„gecomple
Het ee
bekende,
in „Aven
uitgave v
Men he
die met
Manse,
die sinds
rijk verto
haar we
dat lyce
zal. Die
groot ge
er zal we
afgedaan
gekocht;
schamele
uitzichte
schap ov
driehit v
komst v
Ze boen
teert de
dag, en
voor een
geviert v
maar de
aan den
nieuwe
Ivo ke
hoort M
er over
den wint
ze er ga
nen bij
gebruikt
naar toe
Ivo w
ook tele
En, thui
Ivo's kle
weer in
de were
staan vo
besloten
reden m
aanzelt,
feestboek
"I onvern
diende g
Zoo is
heel is v
En dan
ning van
den Ze
maar de
zelf Ze
vraagt o
"I kan e
Ivo in h
moet h
terug te
worden;
eenzaam
Men z
die psyc
een bit
rijk, ja,
van geel
"I Twe
heeft vo
kleur de
Niema
gewoed
geerings
uit van
gezet „
eenvoud
locaalje
daar vin
Maar
den wij
overal, s
atmosfe
een arh
is en w
eischend
brengt.
weer ve
dende, i
mieserig
lugubere
daar in
hand lig
en droe
Met
teekent
naargee
in de o
was hij
nu sloet
versleut
lusteloo
verheffin

te stellen.
boven de
it, herleidt
inum: het
ten en de
tot inhoud
it, wat de
ecies hoeft

er het volk
baring zeer

heid in de
een grond-
loovigen te

de eenheid
moet wor-
Roomsche
een indruk.
ansche kerk
digd zijn.
weging op
gezag van
zijn zend-

an Christus,
en saamver-
et ongerijmd
naam kan be-
e ledematen:
is niet zijn
of, Christus
stus behoort
tenzij hij het
leus wettige
n aanvaardt.
an hen, die
en der heren
en Opperten
het ouderlijk
is ingesteld
i werd door
Vader terug-
dischen Stoei
en met liefde
herhaaldelijk
willen zijn,
ag te keeren
res van alle
e Lactantius,
e Kerk is de
ier ontspringt
des geloofs,
nd hier niet
den de hoop
zich verblin-
jd; het gaat
indien men
erkt, gaan zij

loel; in deze
el van Petrus
s mogen tot
n is der ka-
naden; ech-
hting, dat de
en de slecht
t geloof zal
en, maar in-
leergezag en

azen tuijken
j Onze zonen,
van Ons ge-
drukken.
wij, dat alle
ais der waar-
verhooren en
roepen.
Wij de voor-
aria, de Mo-
ures van alle
u willen We,
dat zij voor
or Ons moge
vurig verlan-
teren naar de
enheid der

s, dat dit ons
een, dat Onze
ij, die tot de
zj, die van
aelderig gebel-
llen zij ooge-
esus Christus
oelraden door
d.

eliek is niet

HEPT

HEPT

HEPT

HEPT

sen. De Werkman, Kerstmis in Niemandland. Het leven en de dood in den ast, en ieder van deze is, naar de boven omschreven karakteristiek, tekening van „een wereld, waar de psyche niet gecompliceerd voorkomt“.

Het eerste verhaal „De Werkman“ is een oude bekende, daterend al van voor den oorlog en in „Veens Gele Bibliotheek“ als een afzonderlijke uitgave verschenen.

Men herinnert zich wellicht den inhoud, als we die met enkele woorden aangeven.

Manse, de vrouw van een Vlaamschen werkman, die sinds maanden met de pikkers in Noord-Frankrijk vertoeft, krijgt een brief, waaruit een buurvrouw haar weet te vertellen (zelf kan ze niet lezen), dat Ivo, haar man, morgen te avond thuiskomen zal. Die tijding betekent voor Manse en haar groot gezin de verlossing uit allerlei ontbering. Er zal weer geld zijn, uitstaande schuld kan worden afgedaan en dus! nieuwe, noodige dingen worden gekocht; er zal ook meer fleur komen in het schamele achterafhuise en de grauweheid van het uitzichtloze leven gaat opklaren. In haar blijdschap over deze gelukkige wending in haar verdrietig bestaan, bejijvert zich Manse om de thuiskomst voor Ivo zoo gezellig mogelijk te maken. Ze boent het huise van boven tot onder, huist de witkwas, schrobt en schuurt heel den dag, en 's avonds laat maakt ze nog het beslag voor een fiesbrood, waarmee de blijde inkomst gevierd worden zal. Ze is wel moe, doodmoe zelfs, maar de wil, dat alles gereed zal zijn, houdt haar aan den gang en doet haar herbeginnen, als de nieuwe dag nauwelijks is aangebroken.

Ivo komt, tevreden en gelukkig. Maar aanstonds hoort Manse de makkers, die met hem keerden, er over praten, dat hier geen werk zal zijn voor den winter en dat, als ze nog iets vinden willen, ze er gauw bij moeten zijn. In het Walenland kunnen bij de suikercampagne nog krachten worden gebruikt, maar dan moeten ze er ook onmiddellijk naar toe.

Ivo wil er niet aan, maar Manse, hoe diep ook teleurgesteld, begrijpt, dat er niet anders opzit. En, thuisgekomen, gaat ze direct aan den gang om Ivo's kleeven, die uit den reiszak gekomen zijn, weer in orde te brengen. En nog heeft de avond de wereld niet zwart gemaakt, of de makkers staan voor de deur, gepakt en gezakt weer en besloten tot vertrek. Ze komen om Ivo te overreden mee te gaan. Ivo moet en daarmee uit. Ivo aanzelt, maar Manse pakt haastig zijn rugzak (de feestkoek gaat er mee in!) en Ivo schikt zich in 't onvermijdelijke. Hij geeft haar nog gauw het verdiende geld en gaat — zwijgend.

Zoo is het verhaal, naar een gegeven, dat geheel is van het voor Streuvels' karakteristieke type. En dan komt eigenlijk de inhoud neer op de tekening van de teleurstelling bij Manse en Ivo beiden. Ze praten er niet over; wat zou dat ook baten, maar des te feller hebben ze te worstelen met zichzelf. Ze voelen beiden het moeten: een groot gezin vraagt om eten en een winter is lang en koud, 't kan en mag niet anders, maar toch...! Als Ivo in het vallende donker weer weg gaat, te voet, moet hij herhaaldelijk zich bedwingen om niet terug te keeren en Manse, in het weer grauw geworden, opgesierde huise, kan van verdriet en eenzaamheid niet eten.

Men ziet het — de analyse van een „eenvoudig psychologisch geval“, maar dan weergave van een bittere werkelijkheid en niet minder belangrijk, ja, sprekender misschien, dan menige ontleding van gecompliceerd gebeuren.

1 Tweede verhaal, Kerstmis in Niemandland, heeft vooral in het eerste gedeelte die sombere kleur der realiteit.

Niemandland is een streek, waar de oorlog heeft gewoed en de menschen, in afwachting van regeringshulp, huizen in „noodwoningen“, die ze uit van overal samengeraapt materiaal hebben opgezet. 't Eigen spul' is vernield, boerenwerk valt eenvoudig niet te doen en nu trekken ze, met een locaalfje, naar de naburige stad. In de fabrieken daar vinden ze ten minste werk, dat ze te eten geeft.

Maar dat werk zelf en dan voor menschen van den wijden akker en den ruimen hemel! Machines overal, stampende, razende, sissende monsters; een atmosfeer van oliestank en beklemmende woede; een arbeidsprestatie, die een doode eentonigheid is en waar intusschen het gekaker van de immer-eischende machines zenuw-moordende haast in brengt. En dan, als eindelijk de lange sleurday weer voorbij is, met tientallen dringende, scheldende, grifgrappende, rauw-lierende kerels in een miserig-verlicht wagenbok naar huis... naar de lugubere keel van planken en ijzerrommel, die daar in het donkere, modderige, kale Niemandland ligt, een hek zonder licht; woon-, eet-, slaap- en droogruimte tegelijk!

Met waarlijk bewonderenswaardige virtuositeit tekent Streuvels de zwartheid, de vaal-gauwe naargeestigheid van dit ellendige paupersbestaan, in de ontleding van één figuur, Verhelst. Vroeger was hij een klein eigen-boortje, vrij en onbezorgd; nu sleept hij zich naar en van de fabriek, verdoft, verkleurd, onverschillig geworden voor alles, te lusteloos om nog aan iets dat zweemt naar levensverheffing te denken. In deze uitbeelding grijpt

Streuvels met fel realisme de gestalte van den echten fabrieks-werker, zooveelste schakel in de immer rondwentelende ketting, zonder persoonlijkheid, zonder wil, zonder blijheid of bekommernis, levend dood, een mechanisme zelf.

Tot de Kerstdag komt. Omdat het moet, ook al weer uit sleur, gaat hij mee naar de Kerstviering in de kerk. En daar hoort hij zijn eigen zontje zingen, een naïef kerstvers, kind-lijk-eenvoudig, maar 't grijpt hem zoo aan, dat van dat moment en voortaan zijn horizon licht is. Zijn werk doet hij als altijd, in zijn woonkeet is hij niet anders, nooit en met niemand praat hij over wat in hem leeft, maar „hij rustte en zagde niet meer over de ellende van zijn rattenkasteel, want hij leefde in de verrukking, gelijk iemand die den hemel open heeft gezien en aan den nasmaak van de heerlijkheid voor alles zijne voldoening vindt“. Zelfs het bericht, dat de Regering aan de herstelling van hun streek toe is, wat betekent, dat hij weer een eigen boerderijtje krijgen zal en van zijn ellende-bestaan verlost wordt, is niet in staat hem uit zijn serene rust te brengen. Hij ziet slechts het schitterlicht, dat voor hem op den Kerstdag is opgegaan, maar nu „omlaaide het de heele wereld“. „Wat kon al het ander hem dan nog schelen?“

In 't bijzonder hier zien we Streuvels als den schouwer van het eenvoudig psychologisch geval. Dat ééne, dat plotseling alles verhelderende, beheerscht den zwager volkomen en uit de kracht van dat ééne op zijn vergrofd gemoed wordt ook verder al zijn zielegebeuren verklaard. 't Is dat ééne effect, dat heel zijn wezen verandert en niet langs den weg van uitgesponnen redeneering, maar als een boven alles reikende invloed bezit neemt van zijn ziel. Zoo ergens, dan vindt men in deze schets een proeve van wat Streuvels' psychologie is in haar karakter en kracht.

En dan is er nog het derde verhaal, Het leven en de dood in den ast, stellig 't mooiste van dit mooie drietal.

De ast is een soort droogoven voor boonen, midden in het land. En vijf mannen hebben niets anders te doen, dan een stapel wortelen, steeds van ver aangebracht en nimmer verminderend, af te voeren, door den snijmolen te draaien, op den ast te laden, te keeren, te wenden en boven de vuren te drogen. Ze doen dat dag in dag uit, zonder besef meer van den naam der dagen of van de doening buiten den ast, „hetgeen zij hier uitrusten is het voortdurend herhalen en herdoen, het wentelen in zotten kring, het vullen van een vat zonder bodem, het trappelen ter plaats, arbeiden ten ondomme, waar niemand het eind of 't begin, het doel of het nut van bespeuren kan...“

Streuvels streeft er naar in elk dezer verhalen den sterken indruk te geven van de eentonigheid, die het leven der werkmenschen verdoft en in deze schets legt hij daar in 't bijzonder den nadruk op. Zelfs 's nachts, als ze de vuren op geregelde tijden moeten onderhouden, wijkt de beklanning van het sleurbestaan niet van de drogers.

En nu is het 't mooie, 't fijn-visioneele van dit verhaal, dat de Auteur ons ontleedt de droomenwereld van deze werkslaven, als ze de een op een hoop zakken, de ander tegen een deurspost, hun door een wekker geregeerde nachtrust van drie uren telkens (dan moeten ze de drogende boonen weer keeren) genieten. Twee van de vijf, jonge kerels nog, gaan 's nachts weg. Drie, niets-verlangende anderen, blijven in de schuur: Blomme, een vereelt manneke, die in zijn jeugd aan de leute zijn hart heeft opgehaald, maar nu niets meer te genieten heeft, Hutsebolle, „de opperdroger“, en Fliepo, een half-onnoozele, die alleen maar voor grof werk geschikt was, heel zijn leven, en in ontbering van elke levensvreugd oud is geworden.

Deze drie, in de holle spogigheid van de over-warme ovenschuur hun drie-uren slaap ronkend, laat Streuvels nu in hun droomenwereld zien: Blomme, die in stilte een nooit verraden hoop koestert op een erfenis, droomt van een eigen boerderijtje, met een paar kippen en een varken, zijn bezit, waar hij heer en meester over is. Fliepo, de onnoozele, droomt van een soort lullekkerland, waar het kostelijkst gebruid zoo maar aan de boomen hangt, maar, juist als hij, in een boom geklommen, er naar grijpen wil, schrikt hij wakker van een schop in zijn lenden: 't is weer tijd om de boonen te keeren! Hutsebolle duivenliehebber, zit op een zonnig dak naar zijn postduiven uit te zien.

Frachtig is de tegenstelling telkens tusschen die glanzende droombeeldding en de broeterig-weide werkschijn in het vocht-klamme donker van den nacht. Deze beschrijvingen lezend, is men inderdaad zelf beurtelings in de schuur en in het droomenland.

Juist na de eerste rust-onderbreking is Knorre de schuur binnengestruimpeld. Knorre de zwerver, die wel vaker bij de warme vuren komt slapen en door niemand wordt gemosid. Hij is aanstonds neergevallen (anders kan hij nog wel eens even praten en gekken met Fliepo, en in slaap gezakt. „Zijn snorken gaat als het schraven over hard hout, weg en weder“. Zoo erg, zoo ongewoon is dat snorken, dat om beurten alle drie de drogers er wakker van worden en zelfs tot Fliepo dringt het door, dat dit snorken meer heeft van het roche-

len van een stervende, dan van een slapers-geluid. En dan komt de angst voor den dood over hen, de bijgeloovige vrees, dat de dood zelf ook ergens in een hoek zit te loeren, en ze durven zich niet roeren of bewegen. Blomme, helder wakker, komt tot het besef, dat hij een ge-stellike moet gaan halen, opdat Knorre niet onbediend sterven zal, maar de angst, dat hij dan uit zijn donkeren hoek moet opstaan, weerhoudt hem. En hij blijft liggen, zich voorpratend, dat Knorre wel weer drooken zal zijn. Maar, moe en suf, zakt hij vanzelf weer in slaap en dan droomt hij opnieuw. Doch nu is 't een bange droom, vol van grillige schrikbeelden: hij is gestorven en moet nu voor Gods rechterstoel staan, en dan blijkt, dat hij in zijn biechten nooit oprecht is geweest, zoodat het zwaarste vonnis hem wacht. Angstzweet breekt hem uit, tot hij eindelijk wakker wordt. Dan is 't stil in de schuur: Knorre snorkt niet meer.

Hutsebolle, ook weer in den dommel geraakt, droomt, dat een man met een ratel zijn duiven verschrikt en als hij hem een slag op het hoofd geeft, weedent over die plagerij, en de man dood neervalt, is het Knorre, die daar voor hem ligt! En Fliepo droomt ook, dat hij in storm op zee is (buiten leet de wind) en op de golven Knorre's lijk drijft.

Dat alles doet de dood, die in den ast gekomen is. En alle drie zijn ze bang, liggen roerloos, tot de morgen naugrauw en eindelijk de beide jonge kameraden binnenkomen. Dan durven zij ook opstaan en met de anderen naar Knorre gaan zien, die daar dood ligt in den hoek. Een dood-schap naar den heer brengt spoedig volk in de schuur: Knorre wordt weggedragen en de arbeid van allen dag begint weer. Maar de verschrikkingen van den nacht grinnen de drie droomers telkens onder 't werk weer aan. Ze houden die echter voor elkaar verborgen „van 't geen in de diepere lagen van hun onderbewustzijn begraven ligt, kunnen ze elkander toch niets meedelen“.

Dat effect is ten slotte altijd hetzelfde. Wat die door het werken verkommerde zielen beweegt, drukt, benauwt, ze reppen er niet van, ze houden het diep weg in hun gesloten gemoed. Maar het versombert hun wezen, en het maakt ze stil, teruggetrokken, schuw. En zoo komt weer duidelijk het karakter van Streuvels' psychologie naar voren, wordt ook verklaard de donkere kleur, die over zijn werk, niet het minst ook over dezen bundel ligt. Want die analyse van het eenvoudige psychologische geval brengt dan ook niets dan somberheid en drukkende zorg naar boven, omdat er niet anders is! Dat te verstaan, betekent dit boek begripen, betekent ook de waardij daarvan zien als proeve van literaire kunst. Niet een pessimist Streuvels, maar de realist, de kenner van het werkelijke leven en van den Vlaamschen werkman treedt in dezen bundel naar voren. En dan een realist van temperament!

Dit laatste blijkt vooral ook uit de taal van het boek. Die is drastisch, ruw vaak, zonder terughouding de taal van den groven werker zelf. Literair is dat niet onjuist: zal het beeld der „werkmenschen“ goed en zuiver zijn, dan moeten ze ook in hun eigen woorden spreken. Maar ons, als lezers, doet het toch onaangenaam aan en zwart-op-wit vloeken te lezen heeft en houdt iets afstotends, ook al verstaat men, dat ze in het gegeven verband klanken der werkelijkheid zijn. Daarom blijft — zooals schier altijd wanneer we van onze levensbeschouwing uit de moderne literatuur bezien — ook in dezen onze waardeering begrensd. Literair genieten is nooit los van religieus en ethisch denken en voelen. Theoretisch moge dat als eisch gesteld worden, praktisch is het o.i. nimmer mogelijk. En dus blijven, ook bij rechtmatige bewondering voor uitbeelding en analyse, de bezwaren tegen dit boek gelden, die we niet op grond van literaire qualiteiten verdoezelen mogen. We erkennen een veelszins zeldzame literaire schoonheid in dezen bundel, maar zijn in onze waardeering toch gereserveerd.

C. T.

Naschrift. Blijkbaar ben ik in het vorige artikel onduidelijk geweest. Een lezer heeft mij schrijven opgemerkt, dat ik alleen de Vlaamsche uitgave van „De teleurgang van den Waterhoek“ ken en merkt op, dat dit boek ook hier te lande is verschenen. Mijn opmerking betrefte echter „Werkmenschen“. Van DAT boek ken ik geen Nederlandsche uitgave, alleen die van Excelsior te Brugge. Maar die is zoo goed, dat er geen enkele reden zou zijn een bepaald-Nederlandsche editie te verlangen. „De teleurgang...“ verscheen najaar 1927 bij L. J. Veen te Amsterdam.

OPVOEDING EN ONDERWIJS.

Wijlen Professor J. Woltjer.

Hooggeachte Heeren Directeuren der Vereniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden Grondslag.

Het stemt het Woltjer-Comité, gesticht om de nagedachtenis te huldigen van Prof. Dr. J. Woltjer.

1 Rede, gehouden door prof. Dr. F. W. Groshuis, bij de aanblijding van het portret van wijlen prof. Dr. J. Woltjer aan R.H. Directeuren der Vereen. voor R. O. op G. G.